

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

У статті висвітлено особливості застосування форм, методів і засобів активного навчання при підготовці майбутніх викладачів; обґрунтовано переваги лекції-діалогу, проблемних лекцій, лекції – прес-конференції, бесіди, дискусії, методу “мозкового штурму”, презентації, тренінгу на мотивацію та емоційно-вольовий аспект.

Ключові слова: майбутній викладач, професійна підготовка, інноваційні методи, лекції, дискусії, метод “мозкового штурму”, презентації, тренінгу.

Професійна діяльність педагога має спиратися на достатню теоретичну та практичну підготовку, відповідно матеріально забезпечуватися і методично вдосконалюватися. Майбутнім викладачам необхідно володіти способами підготовки до навчальних занять, правильно визначати структуру, зміст і методик проведення окремих етапів лекції чи семінарського заняття, використовувати найважливіші прийоми створення проблемних ситуацій, уваги та дисципліни на заняттях, поєднання різних форм навчання та перевірки знань. **Актуальність** проблеми посилюється не лише соціальним замовленням на конкурентоспроможних майбутніх викладачів, а й необхідністю пошуку нових форм і методів навчання, які стимулюють у студентів навчально-пізнавальну діяльність.

Мета статті – обґрунтувати переваги застосування форм, методів і засобів активного навчання при підготовці майбутніх викладачів, а саме: лекції-діалогу, проблемних лекцій, лекції – прес-конференції, бесіди, дискусії, методу “мозкового штурму”, презентації, тренінгу на мотивацію та емоційно-вольовий аспект.

Різні аспекти педагогічних форм та методів навчання розглядалися в працях учених С. С. Вітвицької, Н. П. Волкової, Л. В. Кнодель, М. О. Князева, С. П. Максимюк, С. У. Пехоти, В. О. Сластьоніна та ін.

Під методами навчання вчені розуміють – способи роботи викладача та студентів, за допомогою яких досягається оволодіння знаннями, вміннями та навичками, формується світобачення, розвиваються здібності [6, с. 813].

В. І. Орлов зазначає, що методи навчання відображають закономірності та різноманітність видів діяльності і дій педагога та студента [5, с. 30].

На сьогодні вчені (Н. В. Бордовська, А. О. Вербицький, В. А. Лівенцова, І. П. Підласий, М. І. Скрипник та інші) значну увагу приділяють нетрадиційним формам та методам, які пробуджують у студентів інтерес до навчання й пізнання. Адже, як зазначає Н. П. Волкова, “інновації в освіті є суттєвим діяльним елементом розвитку освіти взагалі, реалізації конкретних завдань у навчально-виховному процесі. Виражаються в тенденціях накопичення і видозміни ініціатив і нововведень в освітньому просторі;

спричиняють певні зміни у сфері освіти” [3, с. 459]. А. О. Вербицький пропонує застосовувати форми, методи й засоби активного навчання, оскільки за допомогою них можна досить ефективно вирішувати цілий ряд завдань, що не завжди вдається під час традиційного навчання, а саме:

- формувати не тільки пізнавальні, а й професійні мотиви й інтереси;
- виховувати системне мислення фахівців, яке полягає у цілісному розумінні не тільки природи й суспільства, а й себе, свого місця у світі;
- давати цілісне уявлення про професійну діяльність і її фрагменти;
- навчати колективної розумової і практичної роботи, формувати уміння і навички соціальної взаємодії та спілкування, індивідуального й сумісного прийняття рішень;
- оволодівати методами моделювання [2, с. 3].

Як зазначалося вище, основною ланкою при засвоєнні теоретичного матеріалу є лекція, метою якої є формування орієнтованої основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу. Вона може бути традиційною (лекція-монолог) та інноваційною (лекція-діалог, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція тощо).

Під час засвоєння матеріалу необхідно використовувати як традиційні форми лекцій, коли студенти пасивно сприймають інформацію, так і інноваційні, які будуть спрямовані на активну участь під час отримання інформації. Процес пізнання студентів за такої форми викладення інформації наблизитиметься до пошукової та дослідної діяльності.

Пропонуємо використовувати такий вид інноваційних лекцій, як лекції-діалог. Такі лекції повинні плануватися та проводитися на початку вивчення дисциплін та певних тем для активізації діяльності студентів у процесі засвоєння навчального матеріалу. Адже, діалогічне спілкування активізує розумову діяльність студентів, підсилює ефективність групової роботи. Навчання в діалозі формує соціально-психологічну готовність до роботи в команді, особливо в ситуаціях пошуку ефективних способів вирішення проблем [7].

Метою таких лекцій є виявлення рівня знань студентів щодо предмета, який буде вивчатися, визначення наявності та спрямованості їх інтересів, рівня зацікавленості та мотивації, правильності чи хибності уявлень студентів щодо нової дисципліни, знайомство зі змістом курсу й обговорення зі студентами значущості запропонованої теми та спільні пошуки обґрунтування необхідності цих знань для майбутньої їх діяльності як фахівців.

Актуальними також є проблемні лекції у процесі формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців.

Аналіз літературних джерел і власний практичний досвід викладацької діяльності дає підстави стверджувати, що проблемне навчання стимулює навчально-пізнавальну діяльність студентів. Навчальна діяльність з використанням проблемних лекцій має такі особливості: вимагає від студентів прояву самостійності при аналізі умов завдання, застосування знань

з інших дисциплін; навчальна діяльність проводиться за допомогою пошукових дій; у процесі навчальної діяльності у студентів розвиваються дослідні здібності, оригінальність вирішення завдань, уміння самостійно знаходити шляхи розв'язання поставленої проблеми.

При проведенні таких лекцій проблемний метод потрібно використовувати у двох напрямках: по-перше, поетапне залучення студентів до пошуку істини шляхом демонстрації та логіки пошукової діяльності; по-друге, поетапне вирішення поставленої проблеми за допомогою різноманітних питань, які спонукають студентів до активного мислення.

Вибір проблемних лекцій передбачає відповідне структурування змісту навчального курсу, а також розгляд теми лекції у вигляді проблеми, яка потребує вирішення. До розгляду різних аспектів запропонованої проблеми та пошуку варіантів її вирішення залучаються студенти, при цьому відбувається активізація вже набутих ними знань, які слугують підґрунтям для пошуку вирішення проблеми, а також творче засвоєння нових знань.

Проблемні лекції мають такі переваги:

- 1) більш ефективно та творче спілкування викладача з аудиторією, співтворчість та емоційна взаємодія під час спілкування;
- 2) заощадження часового ресурсу при засвоєнні основи знань;
- 3) можливість активізувати розумову діяльність студентів;
- 4) наближення до пошукової та дослідної діяльності.

Таким чином, під час впровадження проблемних лекцій студенти під керівництвом викладача формують нові знання, що дає можливість краще засвоїти новий матеріал, оскільки при його формулюванні студенти можуть реалізувати активну діяльність, яка, у свою чергу, сприятиме не лише формуванню знань, а й розвитку активного мислення, здатності до саморегуляції та самоуправління під час спілкування, позитивного сприйняття нового матеріалу.

Доречною та ефективною при засвоєнні знань є також лекція-прес-конференція, яка повинна викладатися у вигляді зв'язного інформаційного тексту, який подається викладачем у відповідь на попередньо (на початку заняття) сформульовані студентами запитання із запропонованої теми.

Виклад матеріалу подається у вигляді зв'язного розкриття теми, але не як відповідь на кожне задане запитання, а в процесі лекції формулюються відповідні відповіді. По закінченні лекції викладач дає оцінку запитанням, виявляючи знання та інтереси студентів.

Лекція – прес-конференція активізує діяльність студентів за рахунок того, що кожен студент повинен сформулювати питання та грамотно його подати, стимулюючи при цьому розумову діяльність та офіційне спілкування, а очікування відповіді на своє запитання концентрує його увагу. Необхідно при цьому орієнтувати студентів на правильність формулювання проблемних запитань, які і є початком творчих процесів мислення.

Таким чином, при проведенні лекцій ми пропонуємо використовувати лекції-діалоги, проблемні лекції, лекції – прес-конференції, які безпосе-

редньо спрямовані на активізацію навчального процесу. На кожному лекційному занятті повинні вирішуватися різні завдання, відповідно до структури навчальної дисципліни.

Кожна дисципліна повинна містити практичні заняття. Вони мають бути спрямовані на розширення та деталізацію знань, здобутих на лекціях та в процесі самостійної роботи, а також на формування вмій і навичок встановлювати власний рівень формування необхідних якостей майбутнього викладача та визначати шляхи їх корекції.

На практичних заняттях має відбуватися не тільки розширення та поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях в узагальненій формі, формування вмій та навичок з професійного спілкування, розвиток фахового мислення та мовлення майбутніх фахівців, а й відповідно поповнюватися словниковий запас кожного студента.

Під час засвоєння та коригування знань на практичних заняттях необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, такі як бесіди, дискусії, метод “мозкового штурму”, презентації, тренінг на мотивацію та емоційно-вольовий аспект.

Бесіда та групова дискусія є дієвим засобом розвитку логічного мислення студентів, забезпечує спонтанну поведінку в групі, інтеграцію відносин між її членами та глибинно-психологічний аналіз результатів.

При проведенні практичних занять групова дискусія може бути організована з метою засвоєння теоретичних знань і надання студентам можливості обговорити проблему, що цікавить усіх з різних боків, або ж із метою проведення групового пошуку через аналіз індивідуальних переконань.

Учені трактують поняття “дискусія” (від лат. *diskussion* – розглядання, дослідження) як: 1) спосіб організації спільної діяльності, який сприяє виробленню загального рішення проблеми; 2) метод навчання, що підвищує ефективність навчального процесу за рахунок включення студентів у колективний пошук істини” [8, с. 193].

Під час дискусій потрібно звертати увагу на те, щоб не було, з одного боку, вимушеного мовчання, а з іншого – поспішного підштовхування викладачем учасників до певної думки чи висновку, які, на його думку, є правильними. Наприкінці дискусії викладач повинен підбити підсумки, відзначити ідеї чи думки, які висловлювалися, й окремо наголосити на рішенні, до якого прийшли учасники цього процесу.

Серед різноманітних форм навчання на практичних заняттях ефективним буде метод “мозкового штурму”, адже цей метод полягає у зборі якомога більшої кількості ідей у результаті звільнення учасників обговорення від інерції мислення та стереотипів [10].

Метод “мозкового штурму” є ефективним методом колективної діяльності, пошуків рішень, який активізує творчість студентів, допомагає знаходити кілька варіантів вирішення з конкретної проблеми. Суть методу “мозковий штурм” полягає в тому, що необхідно за обмежений час висло-

вити свої думку щодо вирішення поставленої проблеми. При проведенні цього методу особлива роль відводиться дотриманню правил, які включають: формування завдань атака в загальних умовах; можливість висловлення думок усіх учасників; демократичне ставлення до всіх учасників, при цьому забороняється будь-яка критика. Викладач повинен забезпечити колективну участь при обговоренні ідей, допомагати формулювати висновки, підтримувати студентів, якщо в цьому виникає потреба. Отже, застосування методу „мозкової атаки” сприяє розвитку у студентів інтересу до знань, вироблення вмінь висувати гіпотези, висловлювати свою точку зору, аргументувати власну думку, аналізувати та порівнювати, покращення конструктивного спілкування.

Пропонуємо також на практичних заняттях ефективну форму організації навчання – метод презентації. Цей метод має багато переваг порівняно з традиційними заняттями, оскільки, працюючи над презентацією, студенти знаходять власний шлях розв’язання поставлених завдань, вчаться використовувати різні джерела інформації, аналізувати їх та обирати найважливіші. Студенти готують за завданням викладача презентації, індивідуально або групами – по два, три студенти. При створенні таких проектів вони повинні розробити план викладу матеріалу, конкретизувати матеріал слайдами, відео, або рисунками та ключовими словами або текстом, встановити логічний зв’язок між ілюстраціями, зробити висновки. Підготовка до захисту презентації вимагає відпрацювання вміння подати результати роботи в такій формі, щоб вони були цікавими, зрозумілими та оригінальними. При цьому у студентів відпрацьовуються навички зв’язного, послідовного та аргументованого мовлення.

Таким чином, презентація як метод вирішує такі педагогічні завдання: створення позитивної мотивації до процесу засвоєння знань (інтерес до обраної теми, самостійна творча робота, демонстрація результатів перед аудиторією); вироблення прийомів колективної співпраці; формування самостійності під час пошуку інформації; розвиток спілкування під час презентації роботи та відповідей на запитання під час обговорення презентації.

Для цілеспрямованого формування у майбутніх фахівців мотивації та здатності до самоуправління у спілкуванні в межах практичних занять необхідно проведення тренінгу на мотивацію і емоційно-вольовий аспект. У ході тренінгу повинні створюватися умови для усвідомлення студентами необхідності професійної комунікації як важливої складової професійної діяльності.

Особливості використання тренінгових підходів вивчали такі учені: Г. М. Азаренкова, В. Ю. Большаков, І. В. Вачков, Л. А. Петровська, В. Г. Ромек, В. А. Семиченко, Є. В. Сидоренко та ін. Науковці доводять, що тренінгові технології сприяють самореалізації особистості та покращують якість професійного спілкування. Застосування різноманітних тренінгів у навчально-виховному процесі зумовлено їх ефективністю, в результаті чого відбувається формування й розвиток умінь та навичок.

За визначенням Д. Лі, тренінг буде найбільш корисним для його учасників, якщо програма структурована так, щоб максимально спростити процес навчання не на шкоду його ефективності. Для цього необхідно чітко визначити цілі та завдання тренінгу, розрахувати які матеріальні та часові ресурси будуть потрібні, розподілити інформацію, що подається під час тренінгу тощо [4].

Отже, вибір тренінгу в сучасній педагогічній науці та практиці як одного з важливих методів активного навчання зумовлюється такими положеннями.

1. Під час тренінгової групової роботи кожен її учасник має природну потребу взаємодії з іншими учасниками та бути активним, дієвим партнером. У процесі тренінгу створюється атмосфера психологічної безпеки та комфорту, у такій обстановці студенти навчаються нових умінь, експериментують з різноманітними стилями мислення та відносин серед рівних партнерів, виявляють власні поведінкові, емоційні та мисленнєві стереотипи і, отримавши зворотний зв'язок, усвідомлюють ймовірні помилки у взаємодії з іншими. Відтак, тренінг виступає активним методом, який використовується для формування навичок самопізнання, саморозвитку, самокорекції [6].

2. Саме під час тренінгу для його учасників створюються найбільш ефективні умови для усвідомлення власної діяльності завдяки постійно актуалізованій рефлексії шляхом створення рефлексивного середовища та проектування на цій основі особливостей власної самоорганізації [9, с. 196].

3. Тренінг безпосередньо виступає засобом, що найбільш сприяє усвідомлення особистістю власної Я-концепції завдяки постійному створенню під час взаємодії рефлексивного середовища. У процесі групової роботи особистість постійно перебуває в такому середовищі, яке змушує її до самодіагностики та до постійного особистісного зростання. Саме тренінгові технології дають можливість безперервно працювати зі змістом Я-концепції та створювати умови для її коректування.

4. Підготовка майбутніх фахівців повинна бути спрямована на розвиток мобільності під час професійного спілкування, вольової саморегуляції та здатності до самоуправління під час спілкування, і саме тренінг з використанням активних методів навчання якнайкраще створює для цього певні умови.

Відтак, тренінг можна охарактеризувати як особливий мовно-культурний засіб, який застосовується для оволодіння новими методами спілкування та методами поведінки. Під час тренінгу відбувається оволодіння та засвоєння нових знань, умінь, навичок та якостей у межах зони найближчого розвитку учасників у результаті спільної діяльності. При цьому тренінг виступає як інструментальна дія, яка опосередковує отримання учасниками можливості засвоїти набір мовно-культурних засобів для оволодіння новою поведінкою.

На думку В. А. Кан-Калика, Л. А. Петровської, Д. М. Рамендика, Є. В. Сидоренко та інших дослідників, основною метою соціально-психологічних тренінгових вправ є підвищення компетентності у сфері спілкування. Тренінгові вправи зі спілкування допомагають учасникам уникнути багато помилок і знизити гостроту емоційного стресу, що виникає при труднощах у спілкуванні. Вони використовуються для того, щоб навчити студентів ефективної поведінки в різних ситуаціях спілкування та розвивати в них відповідні навички [8, с. 7]. Таким чином, результатом успішності тренінгових вправ зі спілкування повинна стати адекватна самооцінка, зміна стратегії поведінки та подолання будь-яких перешкод у спілкуванні.

Метою впроваджених тренінгових вправ є формування готовності майбутніх викладачів до реалізації функцій з професійної комунікації. На основі надання їм психологічної педагогічної допомоги та підтримки міжособистісного та внутрішньогрупового спілкування, такі заняття спрямовані на створення свідомих комунікативних умінь та на формування реалістичної впевненості в собі. Студенти вчаться оволодівати вміннями вислуховувати й розуміти один одного та висловити свою думку й побажання так, щоб перевести дії співрозмовника і зробити його своїм партнером.

Впровадження тренінгових вправ з формування мотивації до професійної взаємодії забезпечує виконання таких завдань, як:

- розвиток комунікативних навичок, які зміцнюють соціальні зв'язки;
- розвиток соціального уявлення про людину, здатність до емпатії, співчуття, створення у вихованців відчуття, що їх розуміють і приймають;
- розвиток здатності до самоаналізу, самопізнання, навичок ведення позитивного внутрішнього діалогу про самого себе;
- усвідомлення своєї позиції у спілкуванні розуміння й аналіз своєї установки під час сприймання різних людей;
- оволодіння способами вираження своїх емоцій (як позитивних, так і негативних);
- навчання конструктивним способам виходу з конфліктних ситуацій, вираження своїх почуттів і переживань без конфліктів;
- формування й розвиток здібностей прогнозувати поведінку іншого, передбачати свій вплив на нього;
- формування активної соціальної позиції учасників і розвиток у них здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими;
- розвиток уміння й потреби в пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них.

Проведення тренінгу дає змогу створити робочий простір, спонукати студентів до творчості і прояву індивідуальної ініціативи та допомагає подолати мовні бар'єри. При цьому відбувається активний обмін інформацією між учасниками – студент випробовує себе з різних позицій, може пережити різні для нього ролі. Інші студенти належно можуть оцінити його роботу та дії як позитивно, так і з критичного погляду. Відтак, створюють-

ся умови для формування нових більш ефективних навичок з професійного спілкування та підвищується компетентність особистості у спілкуванні, тому що професія майбутнього викладача передбачає активне спілкування, а комунікативна компетентність є частиною професійної компетентності професії типу “людина – людина”.

Таким чином, у підготовці майбутніх викладачів до професійної діяльності ефективними є інтерактивні методи навчання, а саме:

– лекція, яка може бути традиційною (лекція-монолог) та інноваційною (лекція-діалог, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція тощо);

– практичні заняття, на яких необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, такі як, бесіди, дискусії, метод “мозкового штурму”, презентації, тренінг на мотивацію та емоційно-вольовий аспект.

За допомогою вищезазначених форм та методів майбутніми викладачами досягається оволодіння знаннями, вміннями та навичками, формується світобачення, розвиваються професійні здібності.

Список використаної літератури

1. Вачков И. В. Психология тренинговой работы: Содержательные, организационные и методические аспекты ведения тренинговой группы / И. В. Вачков. – Москва : Эксмо, 2007. – 416 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособ. / А.А. Вербицкий. – Москва : Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – 2-ге вид., перероб., доп. – Київ : Академвидав, 2007. – 616 с.
4. Ли Д. Практика группового тренинга / Д. Ли. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 224 с.
5. Орлов В. И. Метод и педагогическая технология / В. И. Орлов // Педагогика. – 2010. – № 8. – С. 30–37.
6. Педагогическая энциклопедия. – Москва : Советская Энциклопедия, 1965. – Т. 2. – С. 911.
7. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / кол. авт. ; под ред. Н. В. Бордовской. – 2-е изд., стер. – Москва : КНОРУС, 2011. – 432 с.
8. Современный словарь по педагогике / авт.-сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.
9. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки психологів : монографія / В. Й. Бочелюк, С. А. Білоусов, Г. О. Горбань та ін. ; за ред. В. Й. Бочелюка. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 248 с.
10. Цехмістрова Г. С. Моніторинг якості професійної туристської освіти / Г. С. Цехмістрова // Вища школа. – 2005. – № 1. – С. 66–73.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2014.

Трофимук К. В. Использование инновационных методов обучения при подготовке будущих преподавателей

В статье освещены особенности использования форм, методов и способов активного обучения при подготовке будущих преподавателей; обозначены преобладания лекции-диалога, проблемных лекций, лекции – пресс-конференции, беседы, дискуссии, методу “мозгового штурма”, презентации, тренинга на мотивацию и эмоционально-волевой аспект.

Ключевые слова: *будущий преподаватель, профессиональная подготовка, инновационные методы, лекции, дискуссии, лекции, дискуссии, метод “мозгового штурма”, презентации, тренинги.*

Trofimuk K. Using Learning Methods Inovatsionnykh at Lecturer Preparation Future

The article highlights the features of the application forms, methods and tools for active learning in preparing future teachers,; The advantages of lectures, dialogue and problem lectures, lectures – press conferences, interviews, discussion method “brainstorming”, presentation, training, motivation, emotional and volitional aspect.

Active learning methods have the following advantages:

1) more efficient and creative teacher communication with the audience, co-creation and emotional interaction during intercourse;

2) saving time resources in mastering basic knowledge;

3) the ability to enhance mental performance of students;

4) approach to search and research activities.

Thus, during the implementation of innovative teaching methods, students under the guidance of the teacher form new knowledge that enables better assimilate new material since the wording students can realize active, which in turn promotes the formation of not only knowledge but also the development of active thinking, the ability to self-regulation and self-management during communication, a positive perception of the new material.

Key words: *future teacher training, innovative methods, lectures, discussions, a method of “brainstorming”, presentations, trainings.*